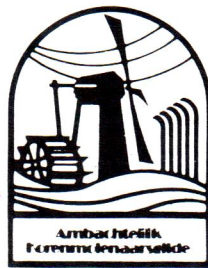

Van

Postbus 3086

3101 EB Schiedam

Haver Tot Gort

AMBACHTELIJK KORENMOENAARSGILDE

December 1994 - nummer 120 - Verschijnt tweemaandelijks

In 1958 schreef A. Bicker Caarten zijn standaardwerk "De molen in ons volksleven": "...tal van gebruiken...vast te leggen voor zij uitgestorven en vergeten zijn, is het doel van dit boek", zo valt te lezen aan de binnenkant van de omslag. Hoogste tijd om ons eens af te vragen: Wat doen de molenaars anno nu nog aan cultuur?

De eerste vraag die hieruit volgt is natuurlijk: zijn alle gebruiken inderdaad uitgestorven en vergeten? Dat laatste zeker niet, maar of alle gebruiken daadwerkelijk uitgestorven zijn, is een vraag die zich minder makkelijk laat beantwoorden.

Ten eerste hebben de nodige veranderingen in het molenaarsbestand plaatsgevonden. Mogen er thans meer beroepsmolenaars zijn dan ca. 20 jaar geleden, tegenwoordig vormen zij slechts een kleine minderheid binnen het totale molenaarsbestand. De leemten, die het gevolg waren van het verdwijnen van de beroepsmolenaars, zijn gelukkig veelvuldig opgevuld door vrijwillige molenaars, al is dit toch andere koek. Maar dat niet alleen: Het hedendaagse (beroeps)molenaarsbedrijf is ook nauwelijks meer te vergelijken met dat van - pakweg - 50 jaar geleden.

Ten tweede: De oorzaak van het bovenstaande zit 'm in de grote maatschappelijke veranderingen die sindsdien hebben plaatsge-

Willem Roose

vonden. In vroeger tijden speelde de molen een zeer belangrijke rol binnen een kleine, vrij gesloten sociale gemeenschap. Die rol speelt de molen anno nu niet meer (hoogstens misschien nog als plaatselijk, folkloristisch object, in ieder geval niet meer als meelleverancier voor het dagelijkse brood van de plaatselijke bevolking). Kleine, sociale gemeenschappen bestaan er eigenlijk ook nauwelijks meer, kortom: Het hele "volksleven" waarover Bicker Caarten schreef bestaat niet meer. Het is bovendien één grote illusie om te denken dat het huidige "molenwerk" (hieronder versta ik dan gemakshalve ons werk als beroepsmolenaars en het vele prodeo werk van de talloze molenvrijwilligers) bekend is bij het gros van de Nederlandse bevolking.

Genoeg cultuurpessimisme en terug naar de vraag "Wat doen de molenaars anno nu nog aan cultuur?" Is echt alles uitgestorven? Bleef er ook nog iets? En: Kwam er misschien iets voor in de plaats? Om een antwoord te vinden op deze vragen bivakkeerde ik afgelopen zomer twee dagen bij collega Klaas Mulder en zijn gevolg op molen De Nieuwe Toekomst te Schuurhuisterkapel in verband met een groots, hedendaags molencultuurspektakel dat zijn weerga niet kent.

CULTUUR

Op de ledenvergadering van 16 november was bakker Klaes Hoekstra uit Bedum, bestuurslid van 'Innomill', aanwezig om de molenaars een indringende vraag te stellen. Die vraag luidde: waarom zou ik als warme bakker bij een molenaar kopen? Wat voor voordeel heb ik dan in vergelijking met de meelfabriek? Hoekstra was erg duidelijk in zijn antwoord. Hij doet het niet om de prijs. Eerder heeft een bakker een emotionele band met de mulder die hij, als kleine zelfstandige, een beetje zielig vindt. De bakker heeft sympathie voor het individualisme van de molenaar en gunt hem dus zijn klandizie.

Ondertussen zit de bakker met zijn zaak in een verdringingsmarkt. Hij wil meer omzet, maar veelal lukt het niet die te halen. En dan moet er bespaard worden op de kosten en de inkoop. De bakker knokt tegen het grootwinkelbedrijf. Zowel bakker als molenaar zullen het moeten hebben van goede en constante kwaliteit, van een ruime sortering en specialisme.

Bakkerij eist van molenaar kwaliteitssysteem

Als een bakker meel in de silo krijgt dat niet goed bakt, belt hij de proefbakkerij. In het ergste geval laat hij de meelvoorraad weer weghalen. Levert de molenaar slecht meel dan zegt de bakker meestal niks. Hij leegt de zakjes en bestelt nooit meer wat. Bij de bakker heeft de molenaar in het algemeen geen krediet. De tijd dat de molen iedereen aansprak is voorbij. Nu heeft de molen eerder een oubollig imago. Een molen die geen kwaliteitsprodukt levert scoort niet.

De molenaars zullen dus moeten zorgen voor een kwaliteitssysteem. Dat is noodzakelijk omdat de bakkers in de toekomst zeker de vraag zullen stellen wat voor kwaliteit de molenaar levert en of hij die kan garanderen. Ook de bakker kan zich namelijk geen

misstap meer veroorloven: de consument stelt steeds hogere eisen aan de bakker en automatisch stelt de bakker hogere eisen aan zijn leveranciers. Voor de bakker telt alleen een goed en constant goed bakkend produkt. Dat maakt het voor de molenaar noodzakelijk om tot een ingangsccontrole, een procescontrole, een eindcontrole en een bakproef te komen. Zonder een kwaliteitssysteem, het borgen van de kennis en het vastleggen daarvan in een handboek, waarmee vervolgens wordt gewerkt, zal het niet gaan. Waar de molenaar aan zal moeten werken is: zijn afnemers laten zien, dat hij naast vakmanschap ook ondernemerschap in huis heeft, dat hij in staat is zijn zaken goed te regelen en dat hij zijn proces tot in de puntjes beheerst.

CURSUS VOOR DE KORENMOLENAAR

Na de zomervakantie 1995 zal de Cursus voor de Korenmolenaar weer van start gaan. De nadruk van de cursus zal liggen op het werken met een koppel molenstenen in een wind- of watergedreven molen in de praktische situatie. Zo komen aan de orde: de molenstenen, scherpsels, alle afstellingen, en alle onderwerpen, die in de praktijk direct van belang zijn om bij uitoefening van het molenaarsberoep een goed eindprodukt te kunnen afleveren.

De cursus bestaat uit tenminste 7 halve dagen of avonden praktijk op een molen en 2 avonden praktijk in Wageningen.

De praktijk wordt gegeven in 4 regio's:

1. Groningen, Friesland, Drente, Overijssel.
2. Gelderland, Oost-N.Brabant, Limburg.
3. Zeeland, West-N.Brabant, Midden-N.Brabant.

4. Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht.

De kosten van de cursus zijn f 240,- excl. boeken.

TOELATINGSEISEN:

1. Geslaagd Vrijwillig Molenaar, of

2. Asp. gezelschap bij het Amb. Korenmolenaarsgilde.

Om voor deelname in aanmerking te komen dient men een begintoeets met goed gevolg te doorlopen. De aspirant-cursist krijgt van tevoren een aantal voor de cursus van belang zijnde onderwerpen uit "Zingende Stenen" op ter bestudering. De schriftelijke toets zal afgenomen worden op een avond omstreeks 15 mei 1995.

Men kan zich voor de cursus opgeven tot 31 januari. Hierna krijgt men bericht thuis over de te bestuderen onderwerpen.

BESTELLINGEN voor de boekwerken richten aan:

Dhr. G.W.M. Barendse inz.

"Cursuscommissie", Beatrixstraat 79, 2685 BH Poeldijk. (Storten op rek.nr. 13.53.85.210 of op giro van de bank 148232 t.n.v. Rabobank Midden-Westland).

PRIJZEN van de boeken zijn:

Zingende Stenen:

f 45,- ex portokosten

Rond Zingende Stenen:

f 45,- ex. portokosten

Prijzen inclusief verzendkosten:

Zingende Stenen:

f 45,- + f 7,50 = f 52,50

Rond Zingende Stenen:

f 45,- + f 7,50 = f 52,50

Beide delen f 90,- + f 9,- = f 99,-

Onderstaande gegevens vóór 31 januari 1995 opsturen naar Dhr. G.W.M. Barendse, Beatrixstraat 79, 2685 BH Poeldijk.

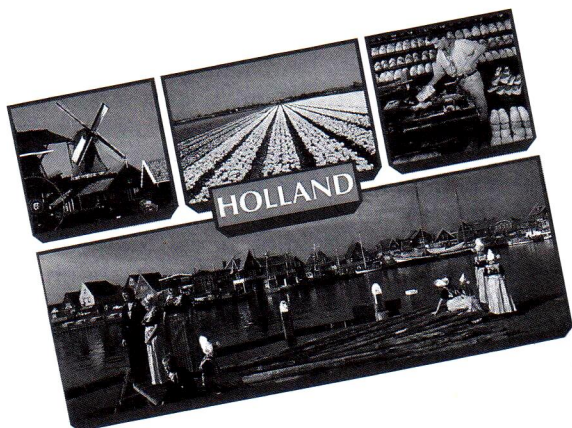
Naam, geboortedatum, adres, telefoonnummer en naam van de molen waarop men actief is. Ook het lidmaatschapsnummer van het Gilde van Vrijwillige Molenaars. Als men aspirant lid is van het Ambachtelijk Korenmolenaarsgilde sedert wanneer dient men op te geven.

Molens in ons volksleven

De oostenwind valt langzaam weg. Een waterig zonnetje verdwijnt geruisloos achter de horizon. Weldra is stad en land gehuld in een serene rust als zijnde de stilte voor de - figuurlijke - storm van morgen. De oude Klaas Mulder maakt met zijn ruwe handen het bekende gebaar door een inmid-dels nihil stroompje meel. De steen nõg verder uit-lichten teneinde stilvallen te voorkomen? Klaas besluit anders, veegt het meel af aan zijn onlangs tijdens het smeren van de bovenas lelijk besmeurde overall en legt de vang erop. Het steenrondsel wordt uit z'n werk gezet en de vang weer gelicht. "Voor de prins draaien" heette dat vroeger. "Telleriseren" noemt zijn gevolg het tegenwoordig. Klaas staart glimlachend naar de limmerick die zijn leerling Pim enige jaren geleden boven de maalbak hing:

*Al heeft de klant nog niet betaald
en de molen door "weinig wind" niet maalt
de Mulder kan 't al snel bekoren
slechts de wieken wil hij horen
't is de premie die hij binnenhaalt!*

De vlegel! "Waar blijft'ie trouwens?", vraagt Klaas zich af. Nou ja, vegen hoeft toch al niet meer. De molen is al netjes genoeg om morgen de verwachte horden aan mensenmassa's te ontvangen. Klaas belegt het vangtouw om de klamp aan de staartbalk, wil terug naar binnen lopen, maar wordt al starend naar de lucht tegengehouden door een onbekende kracht, ook wel "liefde voor het wind-

molenaarsvak" genoemd. Het vak, ja. 't Was soms hard werken. Vooral vroeger. Tegenwoordig hoefde het allemaal niet meer zo nodig. Nu Klaas daar met één arm over een kruiradspaak stil hing te genieten, realiseerde hij zich dat, hoewel het soms leek alsof alles bij het oude was gebeven, er wel degelijk veel was veranderd. Het zoeven van het wiekenkruis, het krakende gangwerk, het getik van

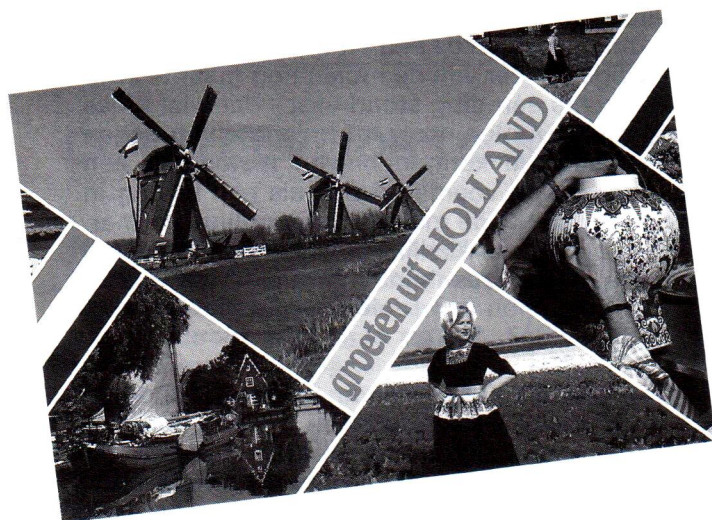

de schuddebak en natuurlijk de zingende stenen, alles klonk nog zó vertrouwd na al die jaren. Maar waar waren de paard- en wagens die tot onder de luiluiken de molen binnenreden? Waar was de tijd, dat de beroepsmolenaar kon leven van het regionale gemaal voor de plaatselijke bakkers en boeren? Waar was het ooit zo wijdse uitzicht dat thans - zeker verderop - compleet werd ontnomen door oprukkend groen en de stenen woestenij? Om over het huidige beheer van de molen nog maar te zwijgen... Slechts één ding stond vast - dat wist Klaas zeker - als de molen maar tot in lengte van dagen op de wind zou kunnen blijven malen. Bij een goede maalwind voelde hij zich als een koning in zijn koninkrijk. Hij, de molen en zijn grillige partner, de wind, als onlosmakelijke drieëenheid. "De wind, ja...", mijmert Klaas bijna hardop, "dat vooral, want wat was nou een molenaar die niet eens op de wind maalde?..."

"Allo". Even lijkt Klaas volledig van de aardbodem te zijn verdwenen. "Allo vriend...", klonk het nogmaals vanaf de aardse bodem. Klaas tuurde over de stellingleuning. O, een allochtoon; een bekende allochtoon nog wel. Het soort mensen dat altijd op de meest onmogelijke momenten komt. Nu, hier, in de vroege avond notabene. "'k Kom eraan", roept Klaas naar beneden. Onderweg repeteert hij het "allochtonen-scenario": meel is nu 5 cent per kilo duurder, de allochtoon dingt af en uiteindelijk betaalt deze dan toch de oorspronkelijke meelprijs. Ondanks zijn gevorderde leeftijd, beheerst Klaas deze verkooptechniek perfect.

"Is het meel duurder geworden?", vraagt een derde stem indringend op de achtergrond. Ongegeneerd werkt Klaas zijn verkoophandelingen af en wanneer de klant uit de molen verdwenen is, richt hij zich tot de persoon in kwestie. Het is mevrouw Peynenburcht, maar Klaas mag gewoon Petra zeggen; de niet onbemiddelde vrouw van de notaris en voorzitter van de plaatselijke molenstichting aan

wie Klaas het beheer van de molen vorig jaar heeft overgedragen. De karakteristieke meelgeur in de molenwinkel vermengt zich met de luchtjes die op penetrante wijze van het zwaar geparfumeerde lijf van mevrouw Peynenburcht opdoemen. Onder haar arm houdt ze een fles met drank: "Sorry dat ik wat haastig ben, maar kijk eens hier Klaas, kerel, een verrassing voor morregen, flesje Molenwijn", zegt mevrouw Peynenburcht met haar chronische hete aardappel in de keel. Klaas kijkt en zwijgt. "Nou, 't is in ieder geval een za-lig wijntje. Morregen komen de mannen van de catering een hele voorraad brengen voor de verkoop. Je hoeft je verder nergens druk over te maken, wij hebben alles al geregeld. 'k Moet nu trouwens ècht gaan ... eh... Tot morregen, hè!" Mevrouw Peynenburchts woordenstroom kwam soms binnenkolken als een woeste rivier na een periode van relatieve droogte. Ze wil zich omdraaien, maar kijkt Klaas eerst nog eens indringend aan: "Je hebt toch wèl een schone overall voor morregen, hè?" Ze lacht. Een schouderklopje en een knipoog alvorens zij zich heupwiegend uit de molen begeeft. Klaas loopt terug de lange trap op richting maalzolder. Die grijns, die amicale gebaren... Zijn verhouding met mevrouw Peynenburcht is zondermeer goed, maar ook niet meer dan dat. Haar stichting heeft ongetwijfeld al veel goed werk verricht en veel alternatief voor de stichtingsvorm is er trouwens niet. Maar toch, soms beschouwde Klaas haar als... een indringster, ja, dat was het juiste woord.

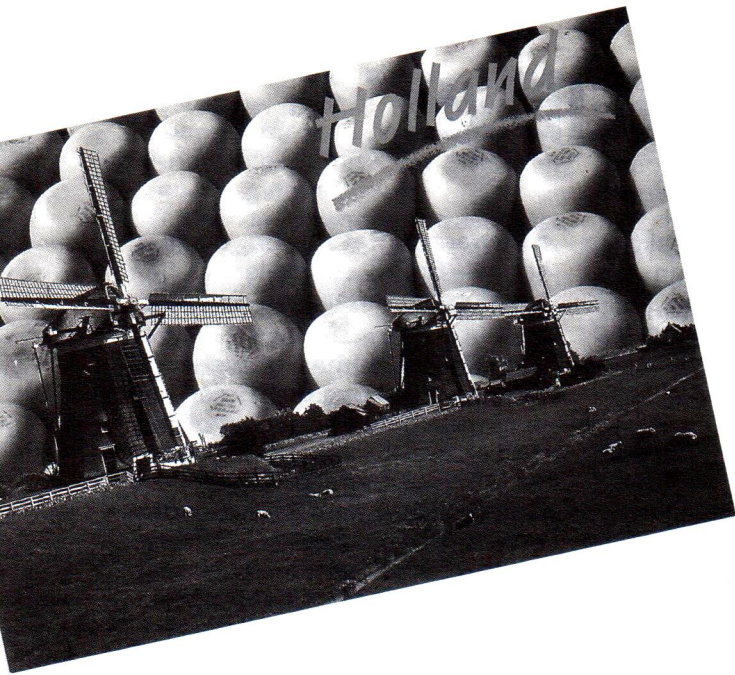
Ondanks alle zogeheten haast, blijkt mevrouw Peynenburcht nog niet vertrokken te zijn. Twee stemmen klinken door het trapgat, luid babbelend over "morregen". Klaas loopt terug naar beneden en ontwaart in de schemer mevrouw Peynenburcht in gesprek met Sjoerd: Sjoerd de fietsenmaker. Dingen lopen in het leven niet altijd zoals gepland, maar het bleef toch een molenliefhebber in hart en nieren. Mevrouw Peynenburcht vertrekt nu dan toch eindelijk.

Sjoerd hangt wat onhandig achterover op zijn fietszadel, in zijn handen een enorme stapel folders en fietsroutes. Een ideale pose om naar boven te kijken: "Je begrijpt niet waarop hij nog draait, hè; je voelt helemaal geen wind!" "Ach, een goede molenaar...", zegt Klaas en imiteert het schouderklopje

en knipoogje van mevrouw Peynenburcht. "k Had Pim vandaag eigenlijk nog verwacht. Weet jij misschien wat er aan de hand is?". Sjoerd grijnst, sjokt de molen binnen om zijn paperassen neer te leggen en verklaart: "Nou, dat was eigenlijk behoorlijk balen, weet-je. Pim zag het allemaal niet zo zitten met zijn eigen molen. Vanmiddag belde hij op dat hij jou morgen zou helpen en dat zijn molen gesloten zou zijn. Ik balen, want ik had zijn molen in mijn fietsroute opgenomen. Maar nu is zijn leerling, Leo, morgen op Pims molen, dus is'tie wèl voor bezoekers geopend. Alleen jammer dat de molen morgen niet draait...".

Klaas begrijpt er niets van: "Maar waarom draait Pims molen morgen dan niet en waarom ziet Pim dat dan zèlf niet zitten?" "Nou kijk, pas deze week is zijn molen opgeleverd na de restauratie. Hij heeft nu fokwieken en remkleppen met doorboorde as enzo, weet-je. Er is ook een nieuwe vang en dat is allemaal toch behoorlijk wennen, dus zag hij het niet zitten om daarnaast ook nog eens bezoekers te ontvangen. En tja, Leo heeft zijn diploma nog niet, dus heeft'ie van Pim een draaiverbod gekregen. Ha-ha!" "Wat is Pim toch af en toe een vreselijk grote sul", denkt Klaas bij zichzelf, maar houdt wijselijk zijn mond. "Span jij de molen even uit, Sjoerd?". Voor Klaas het weet hangt Sjoerd al aan het vangtouw en nadat de oude, krakende molendeuren zijn gesloten, gaat ieder zijns weegs. "Tot morgen!".

De volgende dag begint al vroeg. Een stralend zonnetje verschijnt aan de hemel, een aangename temperatuur en geen wolkje aan de lucht te bekennen. Ideaal fietsweer. Het enige dat nog ontbreekt is wind: Niets van dat, volkomen windstil. Klaas staat op de stelling de pavoiseerlijnen aan te brengen. Pim helpt. Hij heeft zo'n wazige blik in zijn ogen. Dat heeft'ie altijd als hij vroeg uit zijn bed moet komen. "Zullen we hem in de vreugdestand zetten?", vraagt Klaas. "Nee, dat begrijpt geen hond meer tegenwoordig. Zet 'm maar overhek", antwoordt Pim. Omdat de molenaars toch niet weten naar welke kant ze de molen moeten kruien, hangen ze genoegzaam over de stellingleuning, terwijl de drukte beneden langzaam op gang komt. "Weet je", zegt Pim, "over die wiekstanden hè: Nog niet zo lang geleden was er een molenaar die zijn molen in de rouw zette, omdat hij het niet eens was met een bepaalde verkoopakte. Misschien iets voor jou als je weer zo'n blauwe enveloppe krijgt. Ha-ha! Het gros van de huidige bevolking kent de betekenis van de wiekstanden toch niet meer en zo gebruik je ze alleen nog voor je eigen lief en leed!" "En de vreugdestand dan?", vraagt Klaas. "Nou, als een bakker extra meel bestelt ofzo...". Wat wist Pim toch veel. Pim leerde het vak bij Klaas. Klaas leerde de rest van Pim. Klaas' algemene vakkennis was de laatste jaren aanzienlijk verrijkt met èchte weerkennis, alternatieve "zeil-oprolmethoden" en veel - heel veel - namen van zogoed als alle molenonderdelen. Ook over de onderdelen van standaard-, wip- en paltrokmolens sprak Klaas inmiddels een duchtig woordje. Allemaal heel interessant, al vroeg hij zich soms wel eens af hoe hij bijna een halve eeuw beroepsmolenaar had kunnen zijn zònder al deze kennis.

Voor het eerst zijn dit jaar de Schuurheisterkapelster molenfeesten gecombineerd met een regionale molendag. Dat is vooral een verdienste van Sjoerd. Hij is druk bezig met het opzetten van zijn "fiets-stand". Als hij bijna klaar is, maakt hij een rondje langs de "molenmarkt". Leden van het stichtingsbestuur zijn druk doende om alles in orde te brengen en een dag lang oliebolletjes te bakken. De stichting, en dat moet gezegd worden, heeft alles perfect verzorgd, alleen op een door Klaas gemaakt verkoopbordje heeft Sjoerd een opmerking. "Oliebolletjes?", dat moet natuurlijk "Moliebolletjes" zijn! Het wordt al snel drukker en Sjoerd moet terug naar zijn post: Fietsroutes gereed, stempel-formulieren gereed en voldoende faciliteiten in orde brengen om mensen met fietspech accuraat te kunnen helpen.

Zoals gebruikelijk verslapen, komt nu ook mevrouw Peynenburcht het molenerf oplopen en richt snel de kraam van Molenstichting De Nieuwe Toekomst in. Naast de gebruikelijke moleninformatie en wervingsfolders is er nu dus ook molenwijn, alsmede divers, toeristisch gericht curiosa zoals ansichtkaarten van het soort "molens-klompen-tulpen", molenlepeltjes, molenklompen en Delfsblauw met molenafbeeldingen. "Walgelijke prullaria", noemt Klaas het, maar dat zijn nu eenmaal de consequenties van zo'n molenstichting...

Er lopen nu al snel een paar honderd mensen in en rond de molen: Veel fietsers, maar ook veel belangstellenden uit de omgeving die de moliebolletjes goed laten smaken. Verder valt op dat er veel collega's op de regionale molendag zijn afgekomen. Molenaars die soms amper 10 km van elkaar wonen, ontmoeten elkaar hier, ruim 200 km verderop: Regionale molendagen verbreederen! Het podium wordt in gereedheid gebracht. Hier zal weldra het "Molen-muziekfestival" van start gaan.

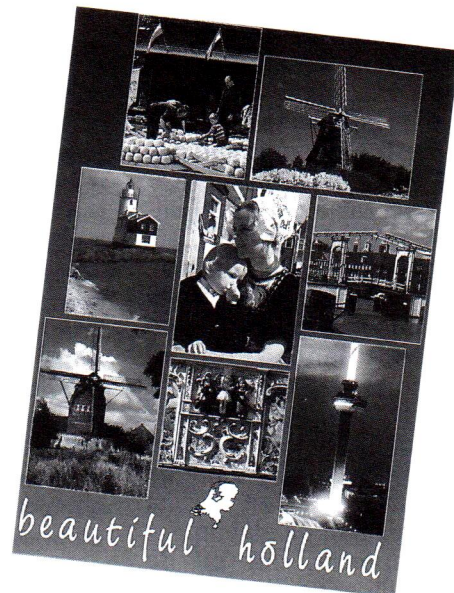
Om nog enigszins in de traditionele sfeer te blijven, hebben Sjoerd en Pim een folkband geboekt. "De familie Krul": "Geld maakt mij gelukkig, maar niet dat gezever van jou", schalt het luid door de speakers op het molenerf. Hoewel Klaas het aanvankelijk maar "zo-zo" vond, geniet hij er nu zichtbaar van. Vanaf de stelling heeft men een schitterend uitzicht op de drukke molenmarkt. "Lekker melige

muziek hè?", vraagt Pim die naast Klaas komt staan. "Toepasselijk voor ons soort mensen".

Rond de middag wisselen Klaas en Pim elkaar af, teneinde op de molenmarkt een geïmproviseerde lunch te nuttigen. Klaas neemt er de tijd voor, maar Pim komt al na 5 minuten wijdegebarend de maalzolder opstomen: "Wind, wind, het waait!", roept hij met bolle wangen. Het praat niet makkelijk met de moliebol nog in de mond, maar zijn boodschap is duidelijk: Malen! Er is een zeewindje opgestoken en de molen moet zodoende halfom. De staartkettingen worden losgegooid en samen met een kolonie collega molenaars van heinde en ver, wordt de molen met vereende krachten op de wind geduwd. De molen wordt "vol" gelegd en een steenrondsel in het werk gezet. Niet dat het nu zó hard waait, maar er kan toch gemalen worden. Op gemakje... Klaas bemant de maalzolder en Pim de steenzolder. Dat is ook wel nodig om de massaal toegestroomde bezoekers in goede banen te leiden en zo te veel "filevorming" op de trappen te voorkomen. Bovendien kan er zo door de beide molenaars tekst en uitleg worden gegeven. ("Draaien de wieken nu elektrisch?" Nee hoor, dat gaat ècht op de wind, "ongelooofelijk!").

Tot het eind van de middag blijft het een enorme drukte in en rond "De Nieuwe Toekomst". Er heerst een gezellige sfeer en er worden goede zaken gedaan. Ook mevrouw Peynenburcht heeft er de handen vol aan. Haar "preulariakraam" is verkooptechnisch gezien nog lang niet zo'n domme zet. De verkoop loopt in ieder geval harder dan de molen!

Rond de klok van zessen wordt de vang erop gelegd. De drukte is geluwd en de zeilen worden opgerold. "Toch nog bijna 4000 omwentelingen!",

roept Pim vanaf de stelling naar Klaas beneden. Ter afsluiting van een zeer geslaagd molenfeest, drinken alle medewerkers gezamenlijk een molenwijnkje.

"Als iemand mij nu eens uit kon leggen wat wijn met molens te maken heeft?", vraagt Klaas. Die vraag zal wel altijd onbeantwoord blijven...

Willem Roose

MALEN IN DE OUDHEID (I)

Molens zijn werktuigen van mensen die brood eten. Brood eten doen ze in de hele westelijke wereld en bovendien al heel lang. Herman Schippers' omzwervingen in Nepal, waar hij vrouwen bezig zag met primitieve maalwerktuigen, hebben de vraag bij me wakker geroepen eens na te gaan, hoe het nu eigenlijk zit met de molenhistorie voorbij de houten standermolens van Haarlem in 1274. Ik vond een interessante samenvatting van die geschiedenis (inclusief wetenswaardigheden over graan, meel, bloem en brood in de oudheid) bij de Amerikaanse historicus Naum Jasny, verbonden aan het Food Research Institute van Stanford University.

Eten in de oudheid, daarbij komen bij ons altijd beelden binnen van onwaarschijnlijke schrans- en slompartijen, waarin decadente keizers met hun hofkliek de hoofdrol hebben. Maar tien gangen diners vertekenen het beeld. Ze waren niet voor iedereen weggelegd, eigenlijk voor niemand.

De Romeinse senator Cato schrijft wat zijn slaven te eten krijgen. Dat is een vaste hoeveelheid van 5 korenmaten graan per maand (1 korenmaat/modium = 8,7 liter), een zakje zout, valolijven met weinig olie erin, of, als die er niet zijn, wat azijn en olie, maar nooit vlees of kaas. Zelfs bonen, standaardbron van eiwit in zeer arme landen op dit moment, zijn er niet voor hen. Ze krijgen 5 sestertiën (klein muntje van messing) om het dieet aan te vullen. Dit is slaveneten, maar de gewone man heeft het beslist niet veel beter dan de slaven.

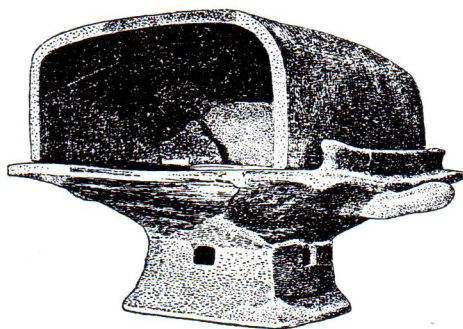
Een keuterboertje, dat bij de dichter Vergilius naar zijn land gaat en zijn twaalfuurtje klaarmaakt, bakt een gerstekoek en mengt een homp verse kaas met knoflook en andere kruiden uit de tuin. Vlees krijgt de man nooit te zien. In zijn tuin heeft hij wel allerlei groentes, maar zelfs ordinaire kool en bietjes zijn bedoeld voor de verkoop.

We kunnen veilig aannemen dat

mensen in de oudheid praktisch altijd vegetariër zijn, en niet omdat ze dat graag willen. In het oude Athene zijn de enige momenten dat het volk vlees eet wanneer er feest is en er tientallen runderen worden geofferd aan de goden. De priesters treden op als slagers. De goden hoeven alleen de botten, het volk krijgt het vlees. Maar zoals gezegd, het is bij uitzondering. Wat eet men dan als hoofdbestanddeel van het voedsel? Brood. Maar wat voor brood...

Destijds nog erger

Alvorens zich met dat brood te gaan bezighouden, neemt Jasny de lezer mee naar Joegoslavië (dat in 1950, het jaar van verschijnen van het artikel, nog

bestaat). Daar bakken de boeren op dat moment nog broodsoorten van gerst, gerst gemengd met rogge, Russische en Italiaanse gierst, van alleen rogge, van emmer en van tarwe. Het armzalige en volledig ongezuiverde graan wordt in één maling in handmolens - van het soort bekend uit Herman Schippers' artikel - gemalen en niet gezeefd. De broden worden onder een pot gebakken. Ze zijn, mede door onvoldoende gist, heel zwaar, bevatten veel te veel water en bestaan voor 1,75% uit zand, gedeeltelijk afkomstig van het graan en voor een deel van de maalstenen. Wel, dit brood komt in de buurt van wat de ouden aten. Maar vermoedelijk was het destijds erger.

In de oudheid was het zeker niet de tarwe die de lijst van granen voor menselijke consumptie

aanvoerde. Het brood uit het koppel 'Brood en Spelen' is bepaald geen wittebrood geweest.

Het is navrant, maar zowel voor toen als voor nu geldt, dat het overgrote deel van de bevolking op aarde zich niet kan veroorloven die soort graan als voedsel te gebruiken waaraan ze de voorkeur geeft. De voorkeuren zijn bekend, voor het westen is dat tarwe en voor het oosten rijst. In het oosten heben ze dan het geluk, dat rijst toevallig de grootste oppervlakte-opbrengst geeft.

Als de mensen vooral andere granen in hun voedsel gebruiken, wil dat niet zeggen dat er geen tarwe was. Die was er wel degelijk. Het mediterrane gebied, waarover we het hier hebben, is zowel voor tarwe als gerst qua klimaat en bodem uitstekend geschikt. In opbrengst 'verslaat' gerst de tarwe overal in het gebied, maar betere teeltpraktijken, verbetering van de grond en voldoende vocht zijn in staat de condities voor tarweteelt te verbeteren. Die factoren maken tarweteelt toch aantrekkelijk: weliswaar is er altijd minder opbrengst in vergelijking met gerst, maar dat nadeel wordt bijna volledig opgeheven door de grotere calorische waarde van de tarwe.

In het begin van de klassieke periode (ca. 500 v.Chr.) is Egypte mogelijkerwijs het enige land in het gebied geweest waar de tarwe domineerde. Wat betreft Italië kan dat alleen worden vastgesteld voor veel later. Dan is ook daar tarwe nummer één, dankzij de goede vochtcondities en relatief grote gebieden met goede alluviale en vulcanische grond. Wat niet wegneemt dat er ook zeer veel gerst, gierst en in het noorden ook rogge, werd verbouwd en gegeten.

Brood als toetje

Het oude Griekenland leefde bij gratie van louter gerst. Een uitzondering was misschien Athene, dat zijn graan moest importeren en dan maar liever tarwe

bestelde. Maar ook in Athene werd veel gerst als basisvoedsel geconsumeerd, wanneer we Aristoteles, Plato en anderen mogen geloven.

Onder de Spartanen was gerst praktisch het enige bekende graan. Op hun land groeide geen ander, en op soldatentafels kwam geen ander. Ze aten *mazai*, gedroogde gerstekoeken, en daarvan stapels. Ze kenden het tarwebrood wel, maar ze kregen het alleen als een rijke hen op 'gebak na het diner' wilde tracteren. Bij hen thuis en bij het ondervolk dat al het werk voor hen deed (zelf waren ze of op veldtocht of in training) was brood zelfs als toetje niet bekend.

De beroemde graanschuren van de oudheid, zoals Noord-Afrika, Egypte, Spanje en Sicilië, barstten van de gerst. En het gebied onder de Zwarte Zee, waar de Atheners nogal wat van hun graan vandaan kregen, was eerst en vooral een gierst producerende streek met gerst als goede tweede.

En om tenslotte ook even iets te melden van dichterbij: de Romeinse historicus Plinius (24 - 80 na Christus) stelt vol verbazing vast, dat bij de Germanen haver het hoofdmiddel van bestaan is.

(wordt vervolgd)

Van de secretaris

1994 is aan zijn eind als U de laatste "Van Haver tot Gort" onder ogen krijgt. Sluiten wij dit jaar met weemoed af of zeggen wij: laten we maar gauw naar het nieuwe jaar toe gaan?

Er is veel gebeurd in het afgelopen jaar. Ik noem het licentiecontract, de herballotage, die eindelijk is rond gekomen, de enquête, de studiemiddag in de "Carotte-Fabriek", de "mobiel", de beide ledenvergaderingen in Oud-Zevenaar en Radewijk, waar wij ook het 60-jarig jubileum van Dhr Tervoore als molenaar gevierd hebben.

In de toekomst: actie kleinbrood, de broodbakproef en de beide studiemiddagen met interessante onderwerpen en niet te vergeten "Innomill" met het kwali-

teitsprogramma. De vakcursus gaat ook weer van start. U ziet ook het nieuwe jaar is er weer genoeg te doen. Omzet is belangrijk maar goede kwaliteit nog belangrijker en dat is het item waar we ons het komende jaar op gaan bezinnen.

Daarom: zie dankbaar terug en vertrouwend vooruit. Het bestuur van het A.K.G. wenst U dan ook allen met Uw gezin, hele prettige feestdagen en een succesvol en een gezond 1995 toe.

Wilt U in Uw agenda alvast de volgende data noteren: *Let op: er zijn wat data veranderd met betrekking tot eerdere publicaties.*
Alg. Bestuursvergadering: maandag 6 maart en dinsdag 12 september.

Ledenvergadering: maandag 1 mei en woensdag 15 november.

Dagje-Uit: maandag 2 oktober.

Woeb-vergadering: dinsdag 12 september met studiemiddag.

Studiemiddag: maandag 1 mei.

Uw secretaris
A.E. van der Voet

De plek van het misdrijf

Met gebogen hoofd verliet de jonge mulder de zaal. Enthousiast was hij afgekomen op de studiedag voor starters over de ontwikkelingen in de wet- en regelgeving voor bedrijven. Hij had onderweg nog snel even wat meel bezorgd, toen andere schoenen aangedaan, een kam door het haar gehaald en was naar binnen gestapt.

En nu was hij volkomen uit het veld geslagen.

'U maakt meel voor de consumptie, zegt u? De geleerde inleider fronste diep zijn voorhoofd. 'Waarom kiest u niet iets buiten de voedingssector?'

Daar ging zijn ideaal, aan flarden. Was het inderdaad niet al te moeilijk aan het worden? Niet-tegenstaande de sympathieke manier, waarop een jurist de nieuwe wet Milieubeheer uitlegde, groeide bij hem het gevoel dat anderen hem als een milieu-crimineel beschouwden.

En dan die andere hooggeleerde, die zijn stokpaardje vaardig

bereed: de wet Produktaansprakelijkheid. Genadeloos houwde de man in op eenieder die iets produceerde waardoor de volksgezondheid in gevaar kon komen. Zelfs wie een taartje van de bakker at leek bijna wel op zelfmoord aan te sturen.

Gezeten in zijn pick-up deed hij de eerste minuut niks. Niks anders dan kijken naar de ansichtkaart van zijn molen op het dashboard. In een zonovergoten landschap stond-ie met witte zeilen te pronken. De plek van het misdrijf? Was de toekomst echt alleen voor de multinationals, de volautomatische meelfabriek? Onwillekeurig moest hij denken aan een gedicht dat jaren geleden in een vakblad had gestaan. Over een molenmuis en een molenkat. Die kat die door snel en doortastend te zijn de trotse muis te grazen wist te nemen.

Hij draaide de sleutel in het contactslot. Jonge starter...

A. Pandsel

RECTIFICATIE

Ondergetekende, Piet Reitsema, werd in een vorige uitgave van "Van haver tot gort", nummer 117 van mei/juni 1994, in een artikel van de hand van Herman Schippers aangehaald, waarbij onder het kopje "ter plekke stuk geslagen" enige onjuistheden zijn geslopen, die de heer Offeringa te Groningen hebben gegriefd, waarvoor bij deze door ondergetekende excuses wordt aangeboden.

De van ondergetekende afkomstige opmerking dat Offeringa vroeger bij ongeveer dertig molens in Groningen de pelstenen heeft opgekocht en ze vaak ter plekke heeft stuk geslagen is onjuist en niet op enige feiten gebaseerd.

Was getekend, Piet Reitsema.

ROOSE

Naast het feit dat onze jubilaris het liefst zijn overall had willen aantrekken en was gaan malen, waren we op 16 nov. jl. in Radewijk e.o. nog van een ander feit doordrongen: Het cruciale moment van kiezen tussen enerzijds het voortzetten van het bedrijf (met alle consequenties van kwaliteitssystemen, milieueisen etc.) en anderzijds die van de museummolenaar is NU. Ik kom al jaren niet meer op rommelmarkten uit angst dat ik verkocht word. Ik wil in de toekomst ook niet als levend museumstuk fungeren ("molenaar" niet voeren s.v.p.). Kortom: De weg der innovatie is onvermijdelijk, of we dat nu leuk vinden of niet (nee) en of dat we dit nu willen of niet (eigenlijk ook niet). Er rest ons blijkbaar geen keuze.

Is dit de enige weg die ons toekomstperspectief biedt? Is er sowieso nog toekomst voor ambachtelijke windkorenmolens? Zijn er soms al te veel ambachtelijke windkorenmolens? Of erger nog: Zijn er al niet te veel maalderijen die zich onder het mom (òns mom!) van "ambachtelijk" op de markt verdringen? Wat gebeurt er als deze maalderijen (een verkapte vorm)

van "meelindustrie") specialiteiten tegen bodemprijzen gaan leveren? Zo dehk ik soms in teneergeslagen buien, maar daarover zal ik de volgende keer fantaseren.

Ik moet nu stoppen met denken. Denken kan gevaarlijk zijn, er staat al genoeg fictie in deze editie van VHTG en ik krijg er bovendien steeds minder tijd voor.

Daarom tot slot een aantal feiten: a) Ik lever nog steeds al mijn meel in linnen zakken. Deze recyclingmethode is m.i. beter voor het milieu dan het wegwerpen van papieren zakken.

b) Sinds de oprichting van Innomill ontvang ik toch al genoeg papier, soms met slechts twee of drie woorden per A-4'tje.

c) Mijn opticiën heeft mij geadviseerd vooral lid te blijven van Innomill; hoef ik voorlopig niet aan de leesbril.

d) Uit onderzoek blijkt ik erfelijk belast te zijn. Mijn vader is zijn leesbril altijd kwijt (vooral tussen de bankzittingen).

e) Zelf ben ik altijd pennen kwijt; met tientallen tegelijk.

f) Mijn pen van het Innovatiecentrum Alkmaar is de beste pen die ik heb: ik schrijf er al deze columns mee en dat schrijft ronduit voortreffelijk.

g) Ik ben mijn pen van het Innovatiecentrum nog nooit kwijt geweest.

Dat belooft wat voor de toekomst.

WALKI

Sacks B.V.

IJzersterk in papieren industrie- zakken

Postbus 110
1135 ZK EDAM
Tel. 02993-71451

Voor meelzakken
en zakband
naar

**Van Randeraad's
Zakkenhandel**

Zuidzijde 118 a
2411 RW BODEGRAVEN
Telefoon (01726) 16139
's Avonds na 18.00 uur:
telefoon (03488) 8614

Vele soorten hardhout o.a.

AZIJNHOUT GROENHART POKHOUT

AMSTERDAMSCH
FIJNHOUTHANDEL
Minervahavenweg 14
1013 AR Amsterdam
tel. 020-828079

Union Special
Doboy
FISCHBEIN®

- ✓ Service
- ✓ Onderdelen
- ✓ Garen

Uw specialist voor zakken naaimachines

ROBERTPACK / DENA

PASCALWEG 7, 8013 RC ZWOLLE
TEL. 038-652089
FAX 038-656306